

Adem-tocht,

Pamfletten en de vrede van Munster

Doodt - stuyppen /

VAN DE HEER

Joop de Vries

CORNELIS MUSCH.

Politieke commercials

1998 is een jaar van gemeente- en Tweede Kamerverkiezingen. Via de media – tv, radio, dag- en weekbladen – proberen de politieke partijen hun leiders en programma's aan de man te brengen en de aandacht van de – vaak zwevende – kiezer te trekken. In de 16e en 17e eeuw was het pamflet belangrijk bij het informeren en bewerken van het grote publiek. Uit de grote hoeveelheid die verspreid werd rond de Vrede van Munster volgen hier enkele staaltjes.

12

Een pamflet is een gedrukt geschrift van een vaak anoniem auteur dat in een aantal bladzijden ingaat op een actuele politieke situatie in binnen- of buitenland. Het was voor een redelijk bedrag te koop. Honderden zijn er verschenen in politiek hectische jaren. Een van de verklaringen voor het wijd verspreide verschijnsel van het pamflet moet gezocht worden in de fragmentarische en gedecentraliseerde politieke structuur van de Republiek. Ook al hadden de Staten-Generaal een pamflet – om welke reden dan ook – in de ban gedaan, toch konden de afzonderlijke gewesten dit besluit negeren en toestemming verlenen het te verspreiden.

Een belangrijke verzameling van pamfletten – samengesteld aan het begin van deze eeuw door W.P.C. Knuttel – bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Aan de hand van deze verzameling lijkt het erop dat een

grote pamflettenproductie vaak samenvalt met een belangrijke historische gebeurtenis. De totstandkoming van de Unie van Utrecht in 1579 vormt bijvoorbeeld een hoogtepunt in de pamflettenproductie. Ook tijdens de godsdienstperikelen van het Twaalfjarig Bestand (1609–1621) is het pamflet meer dan gemiddeld populair.

Het is dus vanzelfsprekend dat in de aanloop naar de Munsterse vrede pamflettenuitgevers druk in de weer zijn geweest.

Welke inhoudelijke argumenten van voor- en tegenstanders van de vrede komen in de pamfletten rond 1648 zoal aan de orde? Welk niveau hadden de argumenten? Welke uitspraken kunnen we op basis daarvan doen over het pamflet? Dat zijn vragen die hier aan de orde komen.

Frankrijk als de echte vijand

Een onderzoek van een selectie pamfletten die uitgegeven zijn in de jaren 1645 tot en met 1648 levert het volgende beeld op.

Het congres in Munster was al begonnen in 1643. De afgevaardigden van de gewesten van de Republiek maakten echter hun opwachting pas begin

1646. Een oorzaak van dit late optreden was de zogenaamde statuskwestie: de vraag welke plaats de Republiek kon innemen op het internationale podium van Westfalen. Men dacht aan een plaats gelijkwaardig aan die van Venetië. De definitieve onafhankelijkheid van de Republiek zou dan voor de hele wereld duidelijk zijn.

Bondgenoot Frankrijk wenste echter lange tijd niet mee te werken aan deze opwaardering van de diplomatieke status. Uiteindelijk stemden de Fransen dan toch in en vertrokken de Staatse onderhandelaars – onderling verdeeld overigens – naar Munster.

Het pamflet *Fransch Praetie* verklaart de Franse terughoudendheid op dit punt uit het feit dat Frankrijk de Republiek openbaar tot ondergeschikte in de internationale politiek wilde maken. De toon is daarmee gezet. Niet Spanje maar Frankrijk is de eigenlijke hoofdrolspeler in de pamfletten van de voorstanders van de vrede.

Eind 1646 werd in Munster een voorlopig traktaat tussen Spanje en de Republiek opgesteld, waarin al bijna volledige overeenstemming was bereikt. De zaken liepen voorspoedig:

Drs. J. de Vries is leraar geschiedenis en staatsinrichting op het Christelijk Lyceum te Veenendaal.

Spaanse en Franse onderhandelaars in Munster, die deels ook actief waren in de pamflettenstrijd in de Republiek.
V.l.n.r. Gaspar de Bracamonte y Guzman, Antoine Brun, Henri van Orléans en Abel Servien, markies van Sablé.

een afzonderlijke vrede met Spanje hing in de lucht. Frankrijk hield de ontwikkelingen goed in de gaten. In 1635 was namelijk in een verdrag tussen de Republiek en Frankrijk afgesproken dat er alleen een gemeenschappelijke vrede met Spanje gesloten zou worden. Maar in de anti-Franse pamfletten wordt Frankrijk zonder meer als een tegenstander van de vrede afgeschilderd. Pro-vrede staat gelijk aan anti-Frans. Een gevoelige zaak als de statuskwesitie vormt dan ook een dankbare stok om de Fransen mee te slaan.

Het Franse antwoord

Begin 1647 sturen de Fransen de diplomaat Servien naar het front. Hij laat zich niet onbetuigd in de pamflettenstrijd. Serviens argumenten in een officieel pamflet aan de Staten-Generaal komen steeds op hetzelfde neer. Het is maar beter de Spanjaarden niet te vertrouwen. Iedereen weet toch hoe de Spanjaarden zijn!

Ook een pamflet geschreven door 'echte patriotten en ware liefhebbers des vaderlands' probeert het bestaande wantrouwen tegen de Spanjaarden te versterken. Houd de Spanjaard goed in de gaten, 'die zoveel duizenden Nederlanders door beulshanden heeft doen ombrengen'. De Spanjaarden zijn – ook al onderhandelen ze nu over een vrede – niet te vertrouwen. Het zou een Spaanse hinderlaag kunnen zijn! Bij de bestaande anti-Spaanse sentimenten wordt met dankbaarheid aangesloten om het publiek te bespelen. De Spaanse onbetrouwbaarheid wordt tot een vanzelfsprekendheid gemaakt en vormt het eerste en laatste onwankelbare uitgangspunt van de discussie.

Vorsten houden niet van vrede

Ondertussen nemen de Staten-Generaal in augustus 1647 een resolutie aan waarin staat dat men een separate vrede zal sluiten als de Fransen de onderhandelingen saboteren.

De staatsvorm van Spanje, en vooral die van Frankrijk, worden in de strijd gebracht. Van een monarchaal systeem is geen heil te verwachten. De eigen Republiek met de gewestelijke decentralisatie is een ver daar boven te prefereren staatsvorm, zo luidt de boodschap. 'Een koning wordt geboren, of hij dan wel zijn vroom of onvroom, wijs of gek, jong of oud, als hij maar de figuur en gedaante heeft van een mens', laat een pamfletist ons weten.

Ook in dit geval worden de pijlen nadrukkelijk op de Franse bondgenoot gericht. Niet Frankrijk als geheel en ook niet het Franse parlement zijn de boosdoeners, maar kardinaal Mazarin (die in naam van de minderjarige Lodewijk XIV regeerde). In het al eerder genoemd pamflet *Fransch Praetie* wordt een Engelsman opgevoerd die voor zijn verlichte systeem mag pleiten:

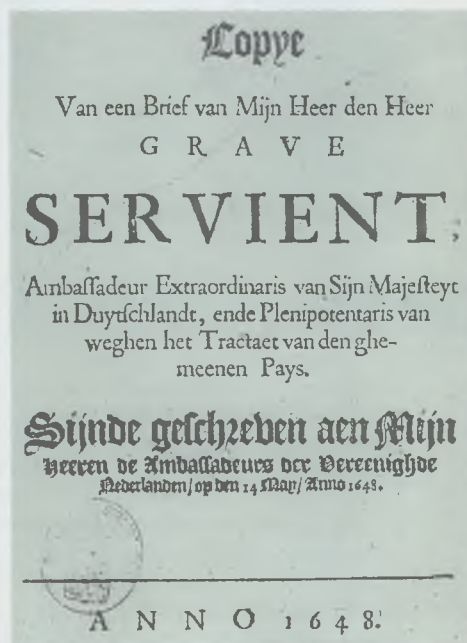
'Wij hebben er altijd voor gezorgd dat onze koning niet te veel paarden, niet te veel goud en zilver had'.

Kortom, de Engelsen houden hun monarchen in de gaten. Het Franse bewind 'laat haar onderdanen niets over dan alleen de ziel, voedt hen met haver en zemelen en behandelt hen als galeislaven en slaven'.

Van zo'n bondgenoot moeten we het niet hebben, klinkt het. We kunnen maar beter een aparte vrede met Spanje doorzetten.

Daar komt bij dat Frankrijk als uitermate oorlogszuchtig wordt aangemerkt. De Spaanse ambassadeur in de Republiek, Antoine Brun, suggereert in een pamflet van zijn hand dat de hindernissen die Frankrijk bij de onderhandelingen opvoert, klaarblijkelijk strekken om de fundamenteën van het gebouw dat men met zoveel moeite opgericht heeft, te ondergraven en te ruïneren.

In *Observation op den Brief van A. de Brun* is de overtuiging groot dat Frankrijk geen vrede wenst. De pamfletist heeft geen goed woord

Omslag Pamflet 5727 van de Knuttel pamfletten catalogus van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

over voor Frankrijk. 'Geen onpartijdige patriot, geen christen, ja, geen heiden of Turk, zal oordelen anders dan negatief' deelt hij mee.

Liever een verre vriend

Illustratief voor de anti-Franse sentimenten en de toon waarop deze naar voren werden gebracht in de pamfletten is ook de zogenaamde huwelijkskwesitie.

De Spanjaarden hadden in 1646 laten uitlekken dat er via een koninklijk Spaans-Frans huwelijk (de dochter van Filips IV en Lodewijk de XIV) de onderlinge moeilijkheden uit de weg geruimd zouden kunnen worden. De overeenkomst hield tevens in, dat – als bruidsschat – Frankrijk de aanspraken op Catalonië zou opgeven in ruil voor de (Spaanse) Zuidelijke Nederlanden. De indruk werd gewekt dat Frankrijk de kwade genius achter dit plan was.

Adem-tocht,

Gefchept tegens de

Doodt-ſtuypen /

VAN DE HEER

CORNELIS MUSCH.

Gedruckt in 't laer, 1646.

Net als de statuskwesatie was dit gerucht olie op het vuur en aanleiding tot een hausse in anti-Franse publicaties.

Bij een aantal pamfletten speelt de te verwachten naoorlogse politieke situatie een rol in de overwegingen. Het centrale thema is het internationale machtsevenwicht. Voor Spanje ziet bijna geen enkele pamflettist een rol van betekenis weggelegd. Misschien, denkt een pamflettist, is het zelfs verstandig in de onderhandelingen met Spanje niet het onderste uit de kan te halen. Dan zal Frankrijk de Republiek als bondgenoot nodig blijven hebben. Niet te onderdanig, maar ook niet al te onafhankelijk van Frankrijk, verwoordt het *Fransch Praetie* de wenselijke komende toestand in de wereld.

De religie

Een van de punten bij de vredesonderhandelingen was de godsdienst in de door de Republiek bezette gebieden, zoals onder meer de Baronie van Breda en Zeeuws-Vlaanderen. Overdracht van de soevereiniteit van die gebieden kon grote gevolgen hebben voor de katholieken aldaar. Dit onderwerp levert een nogal heftige penningstrijd op. In het anti-Spaanse pamflet *Munster Discours* wordt ervoor gepleit om de oorlog maar voort te zetten 'want alle paapse geestelijkheid en politiek zijn het samen eens om onze (gereformeerde) religie uit te roeien'.

Omslag Pamflet 5368 van de Knuttel pamfletten catalogus van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Ook dit thema leidt tot anti-Franse gevoelens, temeer omdat op het gebied van de religie zich al eerder iets dergelijks had afgespeeld.

Een niet al te handige zet deed de Franse onderhandelaar D'Avaux toen hij in 1643 - op weg naar Munster - in een toespraak voor de Staten-Generaal aandrong op grotere vrijheid voor de katholieken in de Republiek. Deze toespraak werd in pamfletvorm uitgegeven en veroorzaakte een stroom van protestpamfletten met dezelfde boodschap in alle toonaarden: 'Hadden we het niet altijd al gedacht? De Fransen zijn uit op de meerdere eer en glorie van het katholicisme'.

In het pamflet *Munster Praetie* (geschreven als gesprek over oorlog en vrede tussen een koopman, een burger, een Belgische godsdienstvluchteling, een Brabander, een aanzienlijk persoon, een remonstrant, een 'stokebrander', een zedig persoon, een rooms-katholiek, een schoolmeester, een Deen en enkele figuranten) laat de rooms-katholiek ons weten dat bij voortzetting van de oorlog Frankrijk de zuiderbuur van de Republiek zal worden, en dat dan godsdienstvrijheid voor de katholieken in de Republiek geëist zal worden.

Ook in algemene zin komt men hier en daar met godsdienstige overwegingen. In hetzelfde *Munster Praetie* laat 'het zedige persoon' weten: "En hebben wij, de gereformeerde christenen, dan geen ander oogmerk in oorlog dan rijk te worden aan het lichaam en onze zielen tot in eeuwigheid arm te maken?". Als argument is dat weinig gehoord.

De Zuidelijke Nederlanden spelen in de discussie in zoverre een rol dat ze genoemd worden in relatie tot Frankrijk. Men denkt dat de Zuidelijke Nederlanden een buffer kunnen vormen tussen het machtige en katholieke Frankrijk en de Republiek. De Fransen zijn goede vrienden, maar slechte burens. We kunnen maar beter met de oorlog stoppen: anders breiden zij hun invloed steeds noordelijker uit, zo luidt de veronderstelling.

De economie

De koopman in het gezelschap van het *Munster Praetie* meent dat de oorlogssituatie de concurrentiepositie van

de Republiek ter zee verzwakt in verband met de onkosten voor konvooien, de bewapening van schepen. De burger oppert dat de oorlogsbelastingen zwaar drukken op de gewone burgerman.

In hetzelfde pamflet worden overigens ook de economische voordelen van oorlog genoemd zoals de kaapvaart.

Een pamflet met een Zeeuwse achtergrond mort begin 1648 onder meer over de belangen van de West-Indische Compagnie en over Vlaamse concurrenten als Antwerpen en Oostende, die door de Spanjaarden niet worden ontruimd, wat vanaf het begin van de onderhandelingen juist een eis van de Zeeuwen was.

Servien stelt daartegenover dat de voorstanders van de oorlog in de Republiek, zoals de Zeeuwen boter op hun hoofd hebben. 'De oorlog heeft haar vervuld met overvloed en zegen'.

Het heftig anti-Spaans pamflet *Munster Discours* constateert dat sinds de start van de onderhandelingen in 1646 er 'een vervlakking van de negotie' heeft plaats gehad. De besprekingen zijn een truc van de Spanjaarden. Dit hebben we eerder gezien. De auteur verwijst naar het Twaalfjarig Bestand. Ook toen zou de economie enorme schade hebben opgelopen, aldus het pamflet.

'Op de man'

De toon waarin de pamfletten geschreven zijn is nog niet aan de orde gekomen. Veel pamfletten spelen puur op de man. Servien en zijn baas Mazarin moeten het meerdere malen persoonlijk ontgelden.

Een pamflet bijvoorbeeld geeft aan dat Mazarin niet moet denken dat hij onze regenten en regering kan behandelen als kleine kinderen, als 'onnozelen', omdat het ons 'zolang heeft gestaan zonder zijn wijsheid en beschimpingen, ja, toen hij nog in zijn bed piste'. We praten hier toch over een officieel bevriend staatshoofd.

Omkoppingen en corruptie waren voor pamflettisten dankbare onderwerpen. Smullen geblazen voor het publiek. De griffier van de Staten-Generaal Cornelis Musch, tot wie buitenlandse gezanten zich vaak als eerste, eventueel met steekpenningen, wendden, stond bekend om zijn corruptie. Hij is in dit verband een vaak gezocht slachtoffer. Twee pamfletten gaan louter en alleen in op zijn 'goddeloze corruptie en kui-

perijen' in verband met zijn rol in het vredesproces.

In een van de pamfletten wordt Musch spottend het volgende in de mond gelegd:

*'Ik pas op geen geschreeuw van al het gemene volk,
Dat vloekend mij verwijt naar de onde-
raadse kolk (...)
Ik acht geen preekheren bulderen op de
preekstoel,
Terwijl ik om het goud in Hollands rijke
beek woel.'*

Ten slotte

In de zomer van 1648 als de vrede onafwendbaar is, lopen de frustraties bij vooral de verliezers op. De toon wordt steeds grover.

Adriaan Pauw (afgevaardigde voor Holland in Munster en pro-vrede) en de Amsterdamse burgermeester Bicker worden voor "geelzuchtige schrobbers" uitgemaakt. De Utrechtse onderhandelaar Nederhorst, die aan Franse kant stond, wordt "onverzadigbare gierigheid" verweten en ook zijn familie wordt door de modder gehaald.

Al met al kom je, als je de pamfletten uit de jaren veertig van de 17e eeuw met een eigentijds medium wilt vergelijken, al gauw uit bij de politieke commercials in de USA. Bestaande beelden bij het publiek over kandidaten, programma's, gebeurtenissen worden daarin kort en heftig, aangescherpt en uitvergroot geëtaleerd. En ook al in de 17e eeuw werd zonnig het privé-leven van de tegenstander aangewend om het publiek mee te krijgen.

In geen geval laten de pamfletten zich vergelijken met de bedaarde uitzendingen van politieke partijen in ons land.

Literatuur

Prof.dr. Th. van Deursen,
*Het kopergeld van de
Gouden Eeuw. Deel II
Volkskultuur* (Assen 1978)
Craig E. Harline,
*Pamphlets, printing and
political culture in the early
Dutch Republic*
(Dordrecht 1987)
J.J. Poelhekke, *De vrede van
Munster* (Den Haag 1948)
W.P.C.

VII.

Ick begeert van u, uyt de name van haere Majesteyten, ende achte niet dat ghy het my *kont weygeren*. Ghy sijt het *schuldich* aen onse Tractaten, ende noch meer aen u selven, ende aen alle groote Princen van Europa, verwachtende het eynde van dese handeligh, om te regleeren de geene die *zy voortaan sul-
len hebben te maecten met u*. De saecken sijn in haer gheheel: u ratificatien sijn noch niet gewisselt, ende ghy *kontse weygeren* aende Spaensche, tot dat sy ons sullen hebben ghegheven een *Wettich contentement*. Wy verwachten't van u *billicheyt, van u trouwe, ende van u dankbaerheyt*, die anders sullen perijckel loopen van geblameert te worden. Hoedanige Officien ghy gedaen hebt voor ons by de Spaensche, nademael ghy sijt ons geallieerde ende consequentelijck geobligeert tot meer als tot woorden, soo sulst u niet, mettet respect't welck ick schuldich ben aen dese vermaerde Vergaderingh, dat ghy *niet menoght verder gaen*, ende dat ghy, ende wy, hebben de handen gebonden, soo 't geene wy doen voor de Vreede, niet gheschiedt gesamentlijck.

Inden Haghe den 3. Martij 1648. gheteeckent

De la Thuillerie.

Confederatie op de propositie.

DE Cardinael vertoont hier sijn klachten over 't besluydt van onse Vreede. 't Was beter dat hy af-dede de klachten van 't Parlement of Staten in Vranckrijck: ghedaen den 15. Januarij over de *constitutie vanden Oorlogh*: Die wel hem kroont met *Laurieren*, ende 't hooft vult met de hoop van *Monarchie*, maer d'Onderdanen niets overich laet als de *zielen*; haer voedt met *Haver* en *Semelen*, handelt als *Slaven* ende *Galey-boeven*, ende invoert eene *Turische* ende *Moscovitsche* Regeringh. 't Selve Parlement, ende wy, hebben oorfaecke om te klagen dat de Cardinael ons *verlaet ende abandonneert* tegen den uyt-druckelijcken inhoud van d'Alliance: 'twelck dickeert datmen te *gelijck sal sluyten*. Geheel Vranckrijck snackter nae als de Vis nae 'twater: maer de Cardinael neemt plaesier ende vint sijn reekeningh by den Oorlogh. 't Parlement, ende wy, vinden ons wel bedroghet: datmen een Koningh, die de naem voert van *aller Christenheit*, soo *onchristelijck* doet contravenieren

Slotartikel van een pamflet gericht aan de Staten-Generaal; de Franse gezant vraagt de heren de op 30 januari gesloten vrede met Spanje voorlopig niet te ratificeren. De reactie van de Staten-Generaal heeft de drukker onder het stuk gezet.